

УДК 811.161.1/2:378.147-054.6(082)

Г. М. Труба

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики

РОЛЬ НЕЙРОЛІНГВІСТИКИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

*Сучасний навчальний простір майоріє різноманітними прогресивними технологіями вивчення іноземних мовою. Всі вони пропонують унікальний підхід і стовідсотковий результат, але дуже часто вони мають протиріччя і концептуальні протиріччя. Для обрання і ухвалення загальної концепції вивчення української мови, як іноземної, необхідно дослідити, а що саме лежить в основі процесу мислення, засвоєння і вивчення взагалі і мови зокрема. Для вирішення цієї проблеми слід звернутися до надбання науки нейролінгвістики, яка чітко визначає етапи мислення, етапи засвоєння інформації взагалі і мови зокрема. Складність цього процесу є те, що мова становить собою надзвичайно складне явище, функціонуючи одночасно як предмет, об'єкт, сфера функціонування і чинник, який формує свідомість. **Об'єктом** дослідження є застосування нейролінгвістики, як бази для створення сучасних методик вивчення іноземних мов, а **предметом** дослідження є саме вироблення спеціальних методик і створення теоретичної бази для створення сучасних методів вивчення української мови, як іноземної. **Мета дослідження** – виявити особливості мовного вираження мисленнєвих процесів.*

Ключові слова: нейролінгвістика, робота мозку, вивчення іноземної мови

З давніх часів до сьогодення життя вимагає від людини постійного вдосконалення і навчання, а разом із тим вдосконалюється інструмент цього навчання – наш мозок. Тому інтерес людства до роботи мозку, пам'яті, мисленнєвих процесів постійно зростає, а саме питання удосконалення методик навчання не втрачає актуальності. Наукові підходи до вивчення і визначення категорії мислення активно розробляються у таких сучасних галузях як психологія, філософія, логіка, риторика, соціологія, лінгвістика, фізіологія, кібернетика. У цьому контексті, психологія дивиться на мислення як на розумові процеси, які знаходяться в основі пізнання, вивчають типи індивідуального мислення особистості і процеси сприйняття і засвоєння нового матеріалу з цієї точки зору. У філософії визначається саме розуміння мислення, робиться спроба подивитися на процес мислення «ззовні». Соціологія стверджує залежність рівня мислення від ступеня розвитку соціуму взагалі і соціального розвитку індивіда в цьому соціумі, колективного свідомого, інституцій і належності до певного культурного середовища. Фізіологи описують основні фізіологічні етапи процесу мислення, які відбуваються на клітинному рівні. Логіка систематизує і класифікує етапи мислення. З точки зору кібернетики мислення розглядають

як інформаційний процес отримання і обробки інформації [8, с. 14]. Усі ці дані перерахованих галузей наук надзвичайно важливі для мовознавства і методики викладання мови. Але вони не можуть функціонувати у різних науках. Тому перед вченою спільнотою постало питання об'єднання всіх цих знань під спільним знаменником.

Актуальності проблематики питання вивчення української мови як іноземної складається із кількох аспектів: об'єктивний (люди весь час будуть вивчати нові мови, а наше завдання створити всі умови для їх вивчення), суто лінгвістичний (мова постійно оновлюється, випрацьовуються нові правила і норми, процес навчання – неспинний і нескінченний), нейролінгвістичний (під впливом технологічних чинників змінюється спосіб сприйняття інформації, змінюється робота головного мозку, що до уваги ми не можемо не брати під час викладання). Саме проблемі вивчення української мови і впливу нейролінгвістичному аспекту варто приділити увагу.

Перші дослідження із нейролінгвістики сягають другої половини XIX століття. Серед фундаторів цієї науки ми можемо назвати П. П. Брока, К. Верніке (які вивчали суто медичний аспект функціонування мозкових півкуль), Х. Джексона (вибудував складну динамічну «вертикальну» організацію мовленнєвих процесів свідому – підсвідому – повністю автоматизовану). Серед безпосередньо лінгвістів ми можемо назвати Н. Д. Арутюнову, Т. В. Ахутіну, В. А. Богородицького, І. А. Бодуена де Куртене, Т. В. Булігіну, С. Г. Воркачева, Л. С. Виготьского, В. З. Дем'янкова, В. И. Карасика, Ю. Н. Караулову, Т. Ю. Ковалевську, Е. С. Кубрякову, А. А. Леонтьєва, А. Р. Лурію, Л. М. Мурзіну, Р. І. Павильоніса, М. В. Піменову, З. Д. Попову, Е. Н. Рядчикову, О. О. Селіванову, Ф. де Соссюра, І. А. Стерніну, Т. А. Фесенко, Л. С. Цветкову, П. В. Чеснокова, Л. В. Щерби, Р. О. Якобсона та багато інших.

Завдання нейролінгвістики зараз постає набагато ширше. Адже, ще наприкінці XX століття нам було важко спрогнозувати таку велику кількість афазій у людей через неконтрольоване використання гаджетів із самого раннього віку і спричинені ними складності сприйняття, вивчення нової інформації, а за разом із тим і мови. Отже, якщо раніше ми говорили про нейролінгвістичні підходи лише з точки зору людей із відхиленнями, то на початку XXI століття ми можемо говорити про застосування спеціальних знань із нейролінгвістики, нейрофізіології, психології, сугестології під час роботи у звичному ритмі. Про причини змінення акцентів ми будемо говорити у подальшому.

Об'єктом дослідження є застосування нейролінгвістики, як бази для створення сучасних методик вивчення іноземних мов. **А предметом** дослідження є саме вироблення спеціальних методик і створення теоретичної бази для створення сучасних методів вивчення української мови, як іноземної.

Мета дослідження – виявити особливості мовного вираження мисленнєвих процесів.

Методи дослідження: імперичний аналіз мовного матеріалу, аналіз словарних дефініцій, описовий метод, метод інтерпритації із застосуванням прийомів спостереження і узагальнення, методи симантичного, когнітивного і компонентного аналізу, метод моделювання, лінгвокультурологічний метод, спрямований на вивчення кодів культури, які ховають образні ознаки концепта, лінгвопрагматичний і аксиологічний підходи [8, с. 7].

Практична цінність полягає у тому, що матеріали і висновки можуть бути використані у курсі читання лекцій і проведення семінарських занять із методики вивчення іноземних мов і нейролінгвістики. Філософам, які визначають суть мислення і його співвіднесенням із рідною мовою і іноземною мовою.

Отже, слід розібрати проблему роботи мозку у контексті вивчення іноземних мов взагалі і української, як складової частини цього процесу. Адже саме це питання є ключовим під час укладання програми, яка досягне максимального ефекту. Ще з часів античної філософії існує проблема співвіднесення законів мислення (логіки) і законів пізнання середовища, понять, категорій, принципів розвитку і формування знань. Ці питання підіймали Парменід, софісти, Демокріт, Аристотель, Августин Блажений, Фома Аквінський, М. Монтель, Микола Кузанський, Джордано Бруно, Ф. Бекон, Р. Декарт, І. Кант, Г. Гегель, Ф. Нітше, Л. Л. Витгенштейн [8, с. 7; 5]. А, отже, всі вони стояли у витках нейролінгвістики і витоків вивчення роботи мозкових процесів у вивченні іноземної мови.

Із розвитком науки все більше уваги приділяємо питанням, які лежать в основі філософії і мовознавства: аналізу мовленнєвих виразів, проблемам значення, вивчення мовленнєвих явищ і пов'язаних із ними властивостей різних відділів головного мозку, які, в свою чергу, можна характеризувати, як мислення, яке є частиною металних процесів, які здійснює свідомість [8, с. 17, 7, с. 9].

На сучасному етапі розвитку суспільства старі методики впливу, презентації, усвідомлення і освоєння і вивчення не є ефективними під впливом розвитку сучасних інформаційних технологій. Але загальні етапи роботи мозку залишились непорушними, тому слід розробити стратегію оптимізації впливу під час вивчення іноземної мови.

Отже, на загальному рівні фізіологія мислення вивчається як певна функція мозку, за механізми якої відповідають нейрони кори головного мозку, різні області якої виконують специфічні функції: скронева частка відповідає за процеси пам'яті, лобова частка – за складання планів, вибір мети, прийняття рішення, асоціативні поля скроневої частки, лобової і потиличної долі – за використання мови [8, с. 18].

У сучасній нейрофізіології досліджуються питання активності нейронів під час мисленнєвого процесу. У різних долях мозку відбуваються різні процеси, які реорганізують нейронні зв'язки і активізують їх. Ця діяльність залежить від описаних зон головного мозку і мотивується періодичним повторенням по-

дібних дій [8, с. 7; 2, с. 70]. Але питання про те, чи існує певний мозковий код мислення до сих пір залишається відкритим.

Згідно із сучасними уявленнями, мислиннєвий процес заснований на обміні інформацією між клітинами пам'яті, її аналізі, порівнянні, вибудові висновку, які логічно прослідковуються у низці послідовних висновків [8, с. 18; 6, с. 204]. Проте визначити частоти, на яких відбувається передача думок між клітинами мозку не є можливим.

Незважаючи на те, що мислення не можна ототожнювати із мовленням, оскільки мислення складається із вербального і невербального компонентів, пов'язане із накопиченням сенсорної і образної інформації, все ж таки у процесі мислення відбувається постійна кореляція предметного і мовленнєвого компонентів, яка пояснюється І. П. Павловим, як взаємозв'язок двох сигнальних систем: першої – предметної і другої – мовленнєвої [8, с. 4; 3, с. 247], а низка експериментів переконливо доводить необхідність участі мовленнєвих компонентів у динаміці мисленнєвого процесу.

Думка, процес мислення, мисленнєва активність – динамічний процес, лінгвісти розуміють як когнітивну діяльність, як складову частину свідомості людини, у результаті якої вона приймає певне рішення або отримує знання. Інколи когнітивна діяльність співвідноситься напряду із мисленням, але уналежнюється перш за все до процесів, які супроводжують оброблення інформації і полягає у створенні певних структур свідомості: тоді в когнітивній діяльності беруть участь різні системи переробки інформації. Когнітивна діяльність розгортається у певному культурному контексті [8, с. 5; 4, с. 52]. Саме на цьому і базується початковий рівень вивчення мови, особливо у дітей, формується потужний зв'язок між образом і словом. А на пізніших етапах рекомендують не перекладати невідоме слово, а пояснювати мовою вивчення, саме для формування образної складової мови.

Понятійна сфера мисленнєвого процесу може бути представлена як когнітивно-ментальна, оскільки охоплює і когнітивну і ментальну складові, базується на накопичених знаннях і на операції з ними, охоплює процеси і результати свідомого і несвідомого мислення, психічної роботи мовця, його прагматичні настанови, ідеостильову вербалізацію за допомогою одиниць мови різного рівня, концептів і ментальних категорій, обумовлене лінгвістичними і екстралінгвістичними знаннями і уявленнями автора, і може бути виявлено у зовнішньому (лексичних, морфологічних і синтаксичних) і у внутрішніх (смысловий, семантичний і когнітивний) рівнях тексту [8, с. 9].

Завдяки фізіологічним дослідженням, які повністю довели, що людина мислить за допомогою головного мозку, з'явилися уявлення про психологічні і лінгвістичні складові мислення. Сучасна психологія мислення розвивалася від постановки питання розмежування понять: свідомість, мислення, сприйняття до вирішення складних міждисциплінарних проблем співвідношення мислен-

ня, внутрішнього мовлення і залежності мислення від мови, культури і дискурсу [8, с. 19].

Мислення – це ментальне відображення реальності, процес визначення і вирішення завдань, процесуальний аспект інтелектуальної діяльності, соціально-обумовлений і опосередкований мовленням, спрямований на встановлення зв'язків і співвідношень між впізнаними об'єктами і відкриття нового, пов'язаного з активністю суб'єкта, що охоплює його орієнтовну і аналітико-синтетичну діяльність [8, с. 24].

Під час дослідження мислення мовознавство спирається на дослідження філософії і психології, але наріжною різницею вивчення об'єкта у лінгвістів є розуміння мислення як вербалізаційного процесу. Складність його подальшого дослідження і необхідність такого описання різних його аспектів стали причиною виникнення таких мовознавчих напрямків як: когнітивна лінгвістика, соціолінгвістика, психолінгвістика, сугестивна лінгвістика, лінгвістична гносеологія і інші [8, с. 27].

Мова є не просто оболонкою для думки, навіть не засобом думки, а її способом [8, с. 28].

Отже підсумовуючи можна розділити мислення на такі етапи і саме у такій послідовності:

1. Сприйняття із зовнішнього середовища органами сигналів, їх аналіз, обробка основними аналізаторами;
2. Транспортування отриманих сигналів до клітин пам'яті;
3. Кодування у клітинах пам'яті;
4. Обмін інформацією у самій клітині;
5. Відбір думок для прийняття правильного рішення;
6. Матеріалізація рішення (звукова, графічна, фізична) [8, с. 19].

А мисленнєві операції, що відбуваються під час вивчення мови можна виділити такі:

1. Порівняння, яке описує тотожні і різні риси порівнюваних об'єктів;
2. Аналіз – відбувається у процесі роздумів і дроблення цілісної структури на частини;
3. Синтез – мисленнєве поєднання роздроблених частин в єдине ціле;
4. Абстракція і узагальнення, які виявляють загальні тенденції, вільні від впливу винятків;
5. Зворотна до узагальнення операція – конкретизація, яка здійснюється відновленням усієї повноти індивідуальних особливостей [8, с. 51].

Як підсумок зазначаємо, що мисленнєва діяльність входить у склад національної мовної картини світу, а свідомість, за однією із теорій, є контекстуальне поняття, яке входить у мовленнєву гру, а розуміння – зазначення аспекту вже відомої гри [8, с. 17]. Безсуперечним є той факт, що безумовні рефлексії і розумова інформація, яка накопичена за допомогою мовленнєвого коду, визначає свідомість людини і формує її картину світу.

Сучасні підходи до вивчення мови дуже часто нівелюють етапи мозкової діяльності, прагнучи уникнути певні етапи і спростити процес навчання до мінімуму, але це відбивається на результаті і на загальній роботі головного мозку. Адже, якщо не змушувати наш мозок будувати додаткові нейронні зв'язки, то із часом ефективність роботи самого мозку падає. Отже, під час вивчення української мови як іноземної слід обирати аналітичний спосіб вивчення мови.

Література:

1. Асонова Г. А. Роль нейролингвистических исследований для лингвистики и методики преподавания иностранных языков в области формирования речевого общения / Асонова Г. А. // Филологические науки. – Вып: Декабрь. – 2016.
2. Бехтерева Н.П. Магия мозга и лабиринты жизни / Н.П. Бехтерева. – М. : АСТ, 2007. – 400 с.
3. Веккер Л. М. Психика и реальность: единая теория психических процессов / Л. М. Веккер. – М. : Смысл, 1998. – 85 с.
4. Демьянков В.З. Когнитивная модель / В.З. Демьянков Е.С. Кубрякова // Кубрякова Е. С., Демьянком В. З. Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г., Краткий словарь когнитивных терминов. – М. : Филол ф-т МГУ им. Ломоносова, 1996. – С. 51 – 52.
5. Ильенков Э. В. Проблема единства бытия и мышления в античной философии / Э. В. Ильенков // Принципы материалистической диалектики как теории познания. – М., 1984. С. 9 – 29.
6. Коротяев А.И. Роль генетической и умственной систем информации в возникновении и развитии жизни на земле / А. И. Коротяев, С. А. Бабичев. – Нальчик: Эльбрус, 2009. – 236с.
7. Кубрякова Е.С. Когнитивная наука / Е. С. Кубрякова // Кубрякова Е.С., Демьянком В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г., Краткий словарь когнитивных терминов. – М. : Филол ф-т МГУ им. Ломоносова, 1996. – С. 58 – 63.
8. Федотова Е. Е. Языковая репрезентация когнитивно-ментальной сферы «мыслительная активность» в произведениях Ф. М. Достоевского / Е. Е. Федотова. – дис. канд. филолог. наук: 10.02.19 – теория языка. – Краснодар, 2017. – 211с.

References:

1. Asonova G. A. The role of neuro-linguistic studies for linguistics and methods of teaching foreign languages in the formation of speech communication / Asonova G. A. // Philological sciences. – Iss: December. – 2016.
2. Bekhtereva N.P. The magic of the brain and the labyrinths of life. Bekhtereva. – M.: AST, 2007. – 400 p.
3. Vekker L.M. Psikika and Reality: A Unified Theory of Mental Processes / L.M. Vekker. – M.: Meaning, 1998. – 85 p.
4. Demyankov V.Z. Cognitive model / V.Z. Demyankov E.S. Kubryakova // Kubryakova E.S., Demyankom V.Z. Pankrats Yu.G., Luzina L.G., Concise Dictionary of Cognitive Terms. – M.: Philol of Moscow State University. Lomonosov, 1996. – p. 51 – 52.
5. Ilyenkov E. V. The problem of the unity of being and thinking in ancient philosophy / E. V. Ilyenkov // Principles of materialist dialectics as the theory of knowledge. – M., 1984. P. 9 – 29.
6. Korotyaev A.I. The role of genetic and mental information systems in the emergence and development of life on earth / A. I. Korotyaev, S. A. Babichev. – Nalchik: Elbrus, 2009. – 236s.
7. Kubryakova E.S. Cognitive science / E. S. Kubryakova // Kubryakova, E.S., Demyankom, V.Z., Pankrats, Yu.G., Luzina, L.G., Concise Dictionary of Cognitive Terms. – M.: Philol of Moscow State University. Lomonosov, 1996. – p. 58 – 63.
8. Fedotova, E. E. The linguistic representation of the cognitive-mental sphere “mental activity” in the works of F. M. Dostoevsky / E. E. Fedotova. – dis. Cand. philologist. Sciences: 10.02.19 – theory of language. – Krasnodar, 2017. – 211s.

Truba A. N.

The role of neurolinguistics during the study of ukrainian as a foreign language in the modern world

Modern educational space is used many various advanced approaches for studying foreign languages. All of them offer a different methodics and one hundred percent result, but very often they have contradictions and conceptual opposites. To find and choose the general concept of studying the Ukrainian language as a foreign one, it is necessary to investigate, and what exactly lies at the heart of the process of thinking, learning and study in general and language in particular. To address this problem, one should refer to the science of neurolinguistics, which clearly defines the stages of thinking, the stages of assimilation of information in general and language in particular. The complexity of this process is that language is an extremely complex phenomenon, which functions simultaneously as an object, an object, a sphere of functioning, and a factor that generates consciousness. The object of the study is the use of neurolinguistics as a basis for the creation of modern methods for the study of foreign languages, and the subject of the study is the development of special techniques and the creation of a theoretical basis for the creation of modern methods of studying the Ukrainian language as a foreign language. The purpose of the study is to identify the peculiarities of the linguistic expression of mental processes.

Key words: neurolinguistics, brain work, foreign language learning